

УДК 811. 161.2

В. М. Мойсієнко,
кандидат філологічних наук, доцент
(Житомирський педуніверситет)

ЗВІДКИ РОДОМ ДЯДЬКО ЛЕВ?

Аналізуються нечисленні назви локального характеру, які вживає Леся Українка у драмі-феєрії “Лісова пісня”.

Полісся, Волині на співців масштабу національного, мабуть, не вельми таланило. Не народив цей край своїх Шевченків, Франків. Є в українській літературі гуцульський соловей, є покутська трійця, галичани, подоляни, безперечно, наддніпрянці. Черемшина, Кобилянська, Руданський, Маковей – хрестоматійні постаті нашої літератури. Вони внесли в українське письменство як нові оригінальні художні образи, так живильні мовні струмені. Читаючи Руданського, ми виразно уявляємо подолянина. Подолянина не лише на рівні етнографічному, а й на мовному. У художніх творах класиків української літератури можна простежити найрізноманітніші вияви територіальної диференціації мови на всіх її рівнях (включаючи й фонетичний). Годі там шукати тільки поліських лінгвальних особливостей. Їх нема. Деякі оригінальні риси знаходимо в творах Уласа Самчука (переважно на рівні словотвірному та лексичному). Але це поодинокий виняток, тим паче, що у першій половині двадцятого століття, коли творив Самчук, норми літературної мови вже практично склались.

Окреме місце в українській культурі, як уродженка Полісся, займає Леся Українка. Вона народилася і росла чи не в серці полісько-волинського краю: Звягель та Колодяжне. Ці населені пункти в плані етнолінгвістичному для Полісся і Волині – те ж саме, що й Нагуєвичі для Галичини або Путила для Гуцульщини. Однак ніхто не наважиться стверджувати: як Франко великий галичанин, Федькович – гуцул, так Леся – славетна полісянка чи волинянка в українській культурі. Дійсно, Франко – галичанин. І в цьому – ні вивищення, ні приниження. Леся ж – просто, обминувши місця народження та дитинства, геніальна українська поетка.

Людей, яких Творець не обділив своєю неугасимою, продуктивною іскрою, цікавило все, що було навколо. Одних природньо, бо іншого не було, як данність, як щось постійне, інших екзотично, як скороминуще. Такою дивно-незбагненною екзотикою відкрились маленькій Ларисі Косач і Жабориця, і Колодяжне. Екзотикою в усьому: поведінці, традиціях, мові. Не могли не вразити глухість, сірість та забитість (вони вражають ще й нині) місцевості, де дівча опинилося. З непідробною зацікавленістю мала Леся спостерігає за своїми сучасниками-поліщуками. Цікавило все. Легендарними, міфічними перелес-никами з русалками дитяча уява наповнювала ліси та жита, водяниками – поліські болота.

Поетичний таланти, напевне, й полягає у тому, щоб змальований митцем образ був органічно вплетений у час та місцевість. Важко сказати, якими були б Мавка та дядько Лев у зображенні поета-поліщука (аналогів немає), але згадані персонажі в Лесі Українки, здається, дуже достойно представляють вельми нечисленний поліський літературний пантеон.

Справді, Лесина “Лісова пісня” займає доволі особливе місце як у творчості самої поетеси, так і в українській літературі взагалі. Це не звичайна драма, це не тільки драма-феєрія, а драма-пісня, ніжна, як голос сопілки, пісня волинського замріяного лісу, зворушлива, глибока, мудра [1:250]. У чому ж секрет успіху твору? Складових багато. Та навряд чи можна заперечити той факт, що одним з головних чинників було напрочуд органічне вплетання у канву твору полісько-волинських типажів. Коли Мавка, Перелесник, Лісовик, Русалка, Водяник, Куць, Мара, – образи взагалі характерні для української демонології (окремо стоять вифантазовані поетичною уявою письменниці Той, що греблю рве та Той, що в скалі сидить) [2:155 -176], то Мати, Килина, Лукаш – постаті цілком реальні з виразними ознаками північно-української локалізації (поведінка, характер, одяг). Осібне місце в системі образів драми-феєрії займає дядько Лев – живий приклад гармонії людини і природи, а також жива скарбниця народнопоетичних надбань. Віддаленим прототипом цього образу став однойменний пасічник-волиняк із села Скулин [3:36 -37], [4:105]. Хоч персонажі-люди в драмі дослідниками однозначно зводяться до реальних селян із Ковельщини – вже згаданого дядька Лева Скулинського, його сварливої жінки (образ Килини) та дядькового небожа Ярмила (образ Лукаша), все ж у цілому це збірні поліські образи.

Попри виразно регіональний характер твору, на рівні лінгвальному він наближається до ідеально українськомовних. Намагання дослідників знайти в драмі щось мовнополіське швидше можна трактувати як – віддати належне Майстру. Адже не може твір, написаний про Полісся, де відображені поліські архетипи, бути зовсім вільний від поліської мовної домішки. Тому й читаємо такі студії над Лесиною перлиною: “Леся Українка використала в “Лісовій пісні” мову Волинського Полісся не тільки для передачі місцевого колориту, для типізації та індивідуалізації персонажів, але й з метою збагачення української літературної мови взагалі. Мовні народні скарби окремого краю використовує поетеса не так, як Василь Стефаник чи Марко Черемшина, навіть не так, як Михайло Коцюбинський. До “Лісової пісні” не треба ніякого словничка діалектизмів, і то не тому, що між північноукраїнським діалектом і літературною мовою менша відстань, чим між покутською і гуцульською говірками та загальнонародною мовою” [1:285]. Справді, до твору словничок діалектизмів не потрібен, бо вживання їх обмежується бодай десятком утворень: *гладішка, лепсько, верисько, нехтолице, вельми, коб, тра, тутта*. І стверджувати, що Леся Українка використала у своєму творі мову Волинського Полісся, буде аж занадто сміливо. Щодо збагачення української літературної мови можна, знову ж таки, говорити під кутом зору таланту Лесі, її вміння обіграти рідні їй українські наддніпрянські слова, їх форми, фраземи, речення. Але аж ніяк не збагачення полісизмами.

Звичайно, колорит місцевості відбиває природа, одяг персонажів, їх побут. Та все це разом не замінить кількох скулинських реплік. Із небагатьох діалектних утворень, фіксованих у творі, що носять переважно загальнополіський характер, кілька – вузьколокального поширення. Це *кловня* [5:90] та *шіпля* [5:110].

Лексема *кловня* “...убраний Лев у полотняну одягу і в ясно-сиву, майже білу свиту; на ногах постолі, в руках *кловня* (маленький ятірець)...” фіксується переважно на середньому Поліссі (*климня, кловня, клomla, клomla, клom'я, клomla*) [6:446] із семантикою ‘різновид ятера’.

Номен *шіпля*

“Шіпле-дівце,
Пропасниче-Трясовице!
Иди собі на куп'я, на болота,
де люди не ходять, де кури не п'ють.
де мій глас не заходить...” [5:110]

записаний нами під час польових досліджень з аналогічною семантикою, охоплює досить вузький регіон поширення (Любомльський, Ратнівський, Річицький, Камінь-Каширський, Ковельський райони Волинської області) [7:28]. На інших територіально-мовних просторах України слово *шіпля* – невідоме. Це ж стосується і самого шептання. Воно не абстрактно придумане, не контаміноване. Структура його чітко вказує нам на волинські (західнополіські) витоки [8:62]. Промовистим є той факт, що це слово поетеса якраз і вкладає в уста дядькові Леву, коли той говорить замовляння проти пропасниці.

Таким чином, дядько Лев – справді поліщук-волиняк, який хоч і говорить середньонадніпрянським діалектом української мови, все ж народився і жив на Ковельщині. Із Жаборицею його може пов'язувати хіба що *кловня*, яку він бере на риболовлю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Міщенко Л.І. Леся Українка. – К.: Радянська школа, 1986. – 301 с.
2. Дзендзелівський Й.О. Лексика демонології у драмі-феєрії Лесі Українки “Лісова пісня” // Леся Українка. Публікації, статті, дослідження. – К.: Вид-во АН УРСР, 1973. – С. 155 -176.
3. Покальчук В., Сірак І. Волинь у житті і творчості Лесі Українки // Леся Українка. Публікації, статті, дослідження. – К.: Вид-во АН УРСР, 1973. – С. 101-107.
4. Ошуркевич О.Ф. Найрідніший рідний край – Волинь. – Львів., 1991. – 84 с.
5. Леся Українка. Твори в чотирьох томах. – Т.3. – К.: Наукова думка, 1981. – 470 с.
6. Етимологічний словник української мови. – К.: Наукова думка, 1985. – Т.2. – 570 с.
7. Мойсієнко В.М. Лексичний атлас поліської народної медицини та лікувальної магії. К. № 28. (Рукопис. Зберігається на кафедрі української мови Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка).
8. Мойсієнко В.М. Лексика народної медицини та лікувальної магії у “Лісовій пісні” Лесі Українки // Твоєму йменню вічно пламеніти. – Новоград-Волинський, 1997. – С. 61- 63.

Матеріал надійшов до редакції 15.12. 2000 р.

Моисеенко В.М. Откуда родом дядька Лев?

В статье анализируются малочисленные названия локального характера, употребляемые Лесей Украинкой в драме “Лесная песня”.

Moiseyenko V.M. Where Does Uncle Lev Come from?

A limited number of local denominations used by Lesya Ukraïнка in the drama “The Forest Song” are being analysed in the article.